

Radegundis Stolze ve Çeviri Kuramlarına Giriş

Radegundis Stolze and Introduction to the Theories of Translation

Çeviri Kuramları-Bir Giriş, (Çev. Emra Büyüknisan) Radegundis Stolze, İstanbul: Runik Kitap, 2020, 450 sayfa ISBN: 978-625-7757-21-8

Merve Ay Karakuş¹

Anahtar kelimeler

Çeviribilim, Dilbilim, Çeviri, Kuram

Keywords

Translation Studies, Linguistics, Translation, Theory

En temel ifadeyle çeviriyi, farklı dil ve kültürle mensup bireylerin var olduğu süreçte, birbirini anlama noktasında tüm engelleri kaldırdığı için vazgeçilmez etkinliklerden biri olarak tanımlayan Radegundis Stolze'nin, *Çeviri Kuramları-Bir Giriş-(Übersetzungstheorien: Eine Einführung)* adlı eseri uzun yıllar Almanya'daki çeviribilim, filoloji ve edebiyat bölümlerinde ders kitabı olarak okutulmuştur. Stolze'nin 1994 yılında tamamladığı eser, Emra Büyüknisan'ın kaleminden 2020 yılında Türkçeye kazandırılmış ve Runik Kitap tarafından basılmıştır. Başta çeviribilim alanı için giriş niteliğinde temel başvuru kaynaklarından biri olarak tanımlanan eserde yazar, tek bir ekol ile sınırlı kalmamış; Alman, Rus, İngiliz, Fransız ve İsrail ekolleri olmak üzere çeşitli yaklaşımlara yer vermiştir. İnsanlar ve kültürler arasındaki en önemli aracı olarak konumlandırılan çeviri ve bu etkinliğin eleştirel düzlemde gelişimi, çeşitli bakış açıları/ekoller ile açıklanmıştır. Farklı çeviri kuramlarının da bu sebeple doğduğunu savunan Stolze, bu kuramları tanımanın çeviri etkinliğinde kuşkusuz daha bilinçli davranmayı sağlayacağını vurgulamıştır. Kuramları, merkezi modelleri ve uygulamalı boyutlarıyla tek tek bilimsel yaklaşımlar üzerinden açıklamış ve temel fikirlerini sunup aralarındaki bağlantılara işaret

Başvuru/Submitted: 27.03.2023 • **Kabul/Accepted:** 11.04.2023

Sorumlu yazar/Corresponding author: Merve Ay Karakuş (Doktora Öğrencisi), Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara, Türkiye E-posta: merve.ay@hbv.edu.tr ORCID: 0000-0002-6473-6872

Atıf/Citation: Ay Karakuş, M. (2023). Çeviri Kuramları-Bir Giriş [Radegundis Stolze tarafından yayına hazırlanan "Radegundis Stolze ve Çeviri Kuramlarına Giriş" başlıklı kitabın değerlendirmesi]. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi - Istanbul University Journal of Translation Studies*, 18, 255-259.

<https://doi.org/10.26650/iujts.2023.1271395>

etmiştir. Bu bağlamda eserini sırasıyla “*Dil Dizgelerine Bakış, Metinlere Bakış, Disipline Bakış, Eyleme Bakış, Çevirmene Bakış*” şeklinde beş ana başlık altında kaleme almıştır.

Yazar, bahsi geçtiği şekilde beş temel bakış çerçevesinde çeviri etkinliğini ve çeviri kuramlarını sağlıklı bir biçimde açıklayabilmek ve çevirinin oluşumuna ışık tutabilmek amacıyla ilk olarak *Bilim Öncesi Dönem* başlığı altında kitabına giriş yapmıştır. Bu bölümde, geçmişten günümüze dek halklar arasında iletişimi sağlayan çevirinin henüz bilimsel olarak tanımlanamadığı dönemlere işaret etmiştir. J. Wolfgang, Goethe, Cicero ve M. Luther gibi kişilerin tarih boyunca yaptığı çalışmalar üzerinden, çevirinin aslında sözcüğü sözcüğüne ya da anlamsal odaklanma olarak iki ana nokta arasında çekişmeli bir şekilde süregeldiğini vurgulamıştır. Yani ona göre çeviri, ortaya çıktığı ilk yıllarda “sadık” ve “serbest” olmak üzere iki temel yöntem doğrultusunda gelişim göstermiştir. Sonuç olarak bahsi geçen bölümde çeviri etkinliğinin sorunsuz bir şekilde ilerlemediği ve günümüzde dahi sahip olduğu üzere benliğindeki sorunsala yönelik anlayışlar betimleyici bir şekilde özetlenmiş ve bu dönemlerde henüz herhangi bir çeviri kuramından bahsetmenin mümkün olmadığı vurgulanmıştır.

Çevirinin geçmişi ve uluslar üzerindeki etkisini tarihsel boyutta ele alıp, çeviri etkinliğini başlatan kişilerin görüşlerini özetledikten sonra yazar, eserinin ilk ana başlığı olan *Dil Dizgelerine Bakış* bölümünde *Görecelik Temelli Kuramları, Evrensellik Temelli Çeviri Kuramı, Diller Arası Aktarım Olarak Çeviri Olgusu, Dil Çifti Odaklı Çeviribilim* alt başlıkları ile, çevirinin en temel ifadeyle söylenmek istenen aynı şeye bağlı olarak kaynak dil ve erek dil göstergelerinin koordine edilmesi olarak tanımlandığını ve bu koordinasyon sayesinde var olan aktarımın dili evrensel kıldığını vurgulamıştır. Dil çifti odaklı çeviribilimin mikrobiçem odaklı olduğu ve karşılaştırmalı dilbilgisine çok yakın olduğundan bahsetmiştir. Öyle ki yazara göre bu bilim, çevirmenin davranışını da betimleyip sınıflandırmakta ve çevirmenin sahip olduğu bu sınıflandırma, çeviri öğretimi için kullanılmaktadır. Dil çiftlerine yönelik yapı farklılıklarından doğan hatalı aktarım sorunsalı da böylelikle, rahat bir şekilde ortaya çıkarılıp incelenebilmektedir. Bu bağlamda Stolze, Almancadan İngilizceye ve Fransızcaya yapılan çeviriler üzerinden şematik bir biçimde dilin aktarım prosedürlerine değinmiş ve çeviri kuralları üzerinden “içerikte değişmezlik” oluşturmanın şartlarını, sorunlarını ve yöntemlerini çözümlenmiştir.

Kitabın ikinci ana başlığı olan *Metinlere Bakış* bölümünde ise Stolze, *Çeviribilim ve Eşdeğerlik Tartışması, Metindilbilim ve Çeviri Odaklı Metin Tipolojisi, Çeviride Edimbilimsel Boyut, Yazın Çevirisinin Rolü* alt başlıklarına yer vermiştir. Birinci alt başlık olan *Çeviribilim ve Eşdeğerlik Tartışması* bölümünde Nida, Schreiber, Koller gibi önemli araştırmacıların kuramları ve düşüncelerinden hareketle yine şematik bir biçimde esas olarak eşdeğerlik kavramı açıklanmıştır. Nida, değiştirilmiş bir dil yapısıyla aynı şeyin söylenebileceği dinamik eşdeğerlik önerisinde bulunurken buna karşılık olarak Koller, metin için kurallara dayalı eşdeğerlik ilkelerini ortaya koymuştur. Buna bağlı olarak ise Stolze, eşdeğerlik sorununun sözdizimsel anlam alanında içerik ve etki eşitliğinin korunmasına indirgenildiğini, çok sayıda farklı anlamda kullanılan eşdeğerlik kavramının her durumda metin ile çevredeki boyutların,

çeviri eleştirisinde belirlenebilecek aynı değerde olduğunu anlatmak amacıyla uygun bir biçimde kullanıldığının altını çizmiştir. Bölümün ikinci alt başlığı olan *Metindilbilim ve Çeviri Odaklı Metin Tipolojisi* bölümünde, metindilbilimin karşılaştırmalı çeviri için önem taşıyan metin türlerinin, metin içi ve metin dışı özelliklerini anlama açısından önem taşıdığını vurgulamıştır. Öyle ki ilgili bölümde ünlü çeviribilimci Reiss, çeviride önemi bakımından “bilgilendirici”, “anlatımsal” ve “yönlendirici” metin türlerini ayırt etmiş, Koller ise her metnin kendine özgü birer çeviri yöntemi gerektirdiğinden bahsetmiş ve metni yalnızca “kurgusal” ve “bilgi içerikli” olmak üzere iki ana gruba ayırarak incelemiştir. Bunların dışında üçüncü olarak Gerzymisch- Arbogast’ın yaklaşımıyla metin düzleminde makro ve mikro yapısal özelliklerin birbiriyle bağlantılı olması gerektiği vurgulanmıştır. Bir bütün olarak çevirinin dayandırılacağı dil ve metin yapıları ele alınıp, aynı zamanda metin yapılarının okur tarafından kavranma şekline odaklanılmıştır ve devamında okurların metne bakış şeklinin asla göz ardı edilmemesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Yine bu noktadan hareketle, *Çeviride Edimsel Boyut* başlığı altında, dilbilimsel edimobilimin dilsel ifadelerin durumlar içinde birer eylem olarak ele alındığı ve bunların okurla olan ilişkileri içinde tanımlanması gerektiği vurgulanmıştır. Edimsel metinlerin işlev odaklı bir çeviri gerektirdiğinden ve kültürel bakımdan farklı metinlerin farklı metin türü gelenekleri, çevirinin ölçütü olarak kabul edilmiştir. Bölümde vurgulandığı üzere Stolze için metnin türüne göre çeviribilimin sınırları da değişmiştir. Öyle ki yazar, doğrudan farklı bir tür olarak değerlendirilen yazınsal metin çevirilerini bölümün son başlığında değerlendirilmiş ve ağırlıklı olarak betimleyici açıdan ele alınan, kimi zaman da sanat olarak nitelendirilen yazınsal metinlerin tarihsel çeviri normları, çeviri ekolleri, kültür ya da yayıncılık gelenekleri çerçevesinde ne gibi değişikliklere uğradığını açıklamıştır. Dahası, yazınsal metin çevirmenlerinin karşılaştığı sorunları Almanca, Fransızca ve İngilizce gibi farklı dillerden yapılan çeviri örnekleri üzerinden tartışarak okuyucuya sunmuştur.

Kitabın, Disipline Bakış adlı üçüncü bölümünde ise Stolze, *Alan Kuramı Olarak Çeviri Araştırması*, *Disiplinlerarası Bir Alan Olarak Çeviribilim*, *Eylem Kuramı Olarak Çeviri Kuramı* olmak üzere üç alt başlığa yer vermiştir. Öncelikle ilk başlıkta Holmes, Toury ve Baker gibi önemli araştırmacıların ortaya attığı düşünceler ışığında, metin çözümlemeleri şematik örneklerle açıklanmıştır. Devamında ise farklı görüşler ışığında kuramsal bir çerçeveye oturtulan çeviri etkinliğinin, disiplinlerarası bağlamda harmanlanmasıyla nasıl bir profil kazandığını ve özellikle dilbilimsel araştırmalar temelinde nasıl evrensel hale geldiğini anlatmıştır. Bahsi geçen temelde yapılan açıklamalar ve tanımlamalar aracılığıyla, metinleri sınıflandırma eğiliminin ortadan kaldırdığı ve çevirinin tek bir yöntemle açıklanamayacağı olgusu ortaya koyulmuştur. Öyle ki son başlıkta eylem kuramı olarak incelenen çeviri kuramı değerlendirildiğinde, çevirinin kültüre özgü olan iletişim eyleminin özel bir türü olduğunun altı çizilmiştir. Yazılı ya da sözlü olarak dil aktarımı noktasında Vermeer’in düşünceleri altında genel bir çeviri kuramından bahsedilirken, çevirinin iletişimsel boyutu ön planda tutulmuştur. Devamında ise Skopos kuramı çerçevesinde metin eşdeğerliğine vurgu yapılarak metnin devingenliğine

dikkat çekilmiş, böylelikle her iki kuramda da çevirinin salt dilsel açıdan ele alınmasının yetersiz olduğu açıklanmıştır.

Dördüncü ana başlık olan *Eyleme Bakış* bölümünde *İşlevsel Çeviri, Öğretibilimsel Çeviri Görevi, Çeviri ve İdeoloji* alt başlıklarına yer verilmiştir *İşlevsel Çeviri* başlığında çeviri etkinliği, çevirmen davranışı üzerinden değerlendirilmiştir. Öyle ki Stolze, çeviriyi kimi zaman bir amaca yönelik yapılan ve bu bağlamda yazınsal metinlerden ziyade kullanım metinleri için daha mantıklı ve işlevsel bir etkinlik olarak tanımlamış, bu noktadan bakıldığında çeviriyi, kültürlerarası iletişim eylemi olarak konumlandırmıştır. Diğer yandan ise çeviriyi, somut olarak değerlendirildiğinde ihtiyaç sahibi ve çevirmen arasında gerçekleşen profesyonel bir davranış biçimi olarak da adlandırmıştır. Böylelikle çeviriye, meslek profilleri ve uzman davranışları gibi dil dışı unsurların da dahil olabilmesinin söz konusu olduğunu ve bu çerçevede yeniden incelenmesi gerektiğini söylemiştir. *Çeviri ve İdeoloji* alt başlığında, çevirinin bilgi ve kültürlerin oluşmasında bir etken olarak görüldüğüne değinmiştir ve kültürel dönüş temelinde postmodern akımlar, çeviri eleştirisine dahil edilmiştir. Tüm bunlara ek olarak Stolze, yapıbozum bağlantılarının incelenmesi ile erek metinde var olan siyasi ve feminist düşüncelerle yeniden yorumlanmasının mümkün olduğuna dikkat çekmiştir. Böylelikle kimi zaman bir çevirmenin, düşüncesini ideolojik bağlamda ne şekilde yaydığını ve çeviri etkinliğinin bu konudaki yerini vurgulamıştır.

Yazar, son ana başlık olan *Çevirmene Bakış* adlı bölümde, *Yorumlama Olarak Çeviri, Yorumbilimsel Düşünme, Bilişsel-Psikoloji Çeviri Araştırmaları* alt başlıklarına yer vermiştir. İlk olarak, *Yorumlama Olarak Çeviri* başlığında çeviribilimde Paris ekolünü oluşturan Seleskovitch ve Lederer isimli araştırmacıların ortaya attığı düşünceler ışığında çevirinin iletişimsel özelliği vurgulanmıştır. Bu bağlamda çevirmenin, metnin mikroyapısıyla ilgilenmekten kurtulup çeviriyi daima anlama ve serbest ifadelerle gerçekleştirme tasarımına bağlı kalması gerektiğine dikkat çekilmiştir ve bahsi geçen düşünce, Almancadan Fransızcaya yapılan çeviri örnekleri üzerinden okuyucuya aktarılmıştır. Eserin devamında ise anlama biçimini irdeleyen ve çeviren kişinin bakış açısından hareket ederek yeni düşünme biçimleri yarattığı vurgulanan yorumbilim, *Yorumbilimsel Düşünme* başlığının odak noktasını oluşturmuştur. Bölümde, metinle çeviri ya da çeviri sürecindeki etkenler değil, çevirmenin metinlerle çalışması sırasında karşılaştığı sorunlar tartışılmıştır. Öyle ki Stolze'ye göre yorumbilim, çevirmenin yaratıcılığını ayrı bir konu haline getirir ve onun kendine özgü bir biçim oluşturmasına olanak tanır, dolayısıyla bu durum, çalışmanın tek bir biçimde tanımlanabilmesini zorlaştırır. Fransız çeviri ekolüyle kesişen yorumbilim, kaynak metinden uzaklaşıp erek dilde tutarlı ve kültüre uygun bir çeviri ortaya koymayı hedefler. *Bilişsel-Psikoloji Çeviri Araştırmalar* başlığında da paralel olarak çevirmenin düşünce süreçlerinin bir bütün olarak ele alınması gerektiği ve bunun önemi vurgulanmıştır. Bu bağlamda kitapta, pek çok deneysel araştırmaya yer verilmiştir ve böylelikle yazar tarafından, özellikle çeviri öğrencileri için yönlendirici olması hedeflenmiştir.

Görüldüğü üzere yazarın pek çok başlık altında değerlendirdiği çeviri etkinliği ve bünyesinde barındırdığı sorunsal farklı boyutlarıyla ele alınmıştır. Stolze'nin bu kitabında, en temel biçimde

tanıtılan kuramların ve farklı araştırmacılara ait düşüncelerin gerek kesişme noktalarına gerekse de zıtlıklarına açık bir şekilde yer verilmiş, bu sayede en önemli çeviribilimsel çalışmalara genel bir bakış sağlanmıştır. Böylelikle her şeyi tamamen kapsayabilen tek bir çeviri kuramı ya da paradigmasının var olmadığı gösterildiği bu kitap, adında da yer aldığı üzere çeviribilim çalışmalarına bir giriş niteliği taşımaktadır; vurgulandığı gibi çeviri etkinliğinin bilimi, öncelikle pek çok kuramın birbirini tamamlamasıyla şekillenmektedir. Tüm bilimsel yaklaşımlara özgü temel fikirlerin ayrı ayrı sunulduğu ve yaklaşımlar arasındaki bağlantıya işaret edildiği eser, kuşkusuz ki başta çeviribilim öğrencileri olmak üzere çevirmenlik mesleğine ilgisi olan herkes için özellikle kuramları ve aralarındaki ilişkiyi anlama noktasında önemli bir yardımcı kaynak konumundadır. Öyle ki Türkçe kaynaklar açısından niceliksel yetersizlikten bahsetmek mümkündür ve Emra Büyüknisan'ın Türkçeye kazandırmış olduğu eser, tek bir ekolle sınırlı kalmaması, açıklanan pek çok kuramı şematik bir biçimde okuyucuya sunması, Almanca örneklerden yola çıkarak evrensel boyutta çeviri türlerinin modellenmesini yalın bir şekilde ortaya koyması sebebiyle, *çevirin* ve *çeviri* kuramlarının ne olduğunu anlayabilme noktasında, alanın temel başvuru kaynaklarından biridir.

KAYNAKÇA/REFERENCES

Stolze, R. (2020). *Çeviri Kuramları- Bir giriş*. İstanbul: Runik Kitap.

